

KÜRTLER: FRANSIZ DİPLOMATİK ARŞİVLERİNE GÖRE KÜRT MİLLİYETÇİLİĞİNİN ORTAYA ÇIKIŞI ÜZERİNE* (1874-1945)

ADNAN KEÇİ

Université de Paris

Sabri Ciğerli ve Didier Le Saout'un *Les Kurdes: L'émergence du nationalisme kurde (1874-1945)* [Kürtler: Fransız Diplomatik Arşivlerine Göre Kürt Milliyetçiliğinin Ortaya Çıkışı (1874-1945)] çalışması, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri'nde muhafaza edilen, 19. yüzyılın son çeyreğinden II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Kürtlere dair kaleme alınmış 342 belgenin transkripsiyonundan oluşmaktadır. Çalışmanın başında, yazar notuyla, belgelerin neredeyse tamamının Nantes Diplomatik

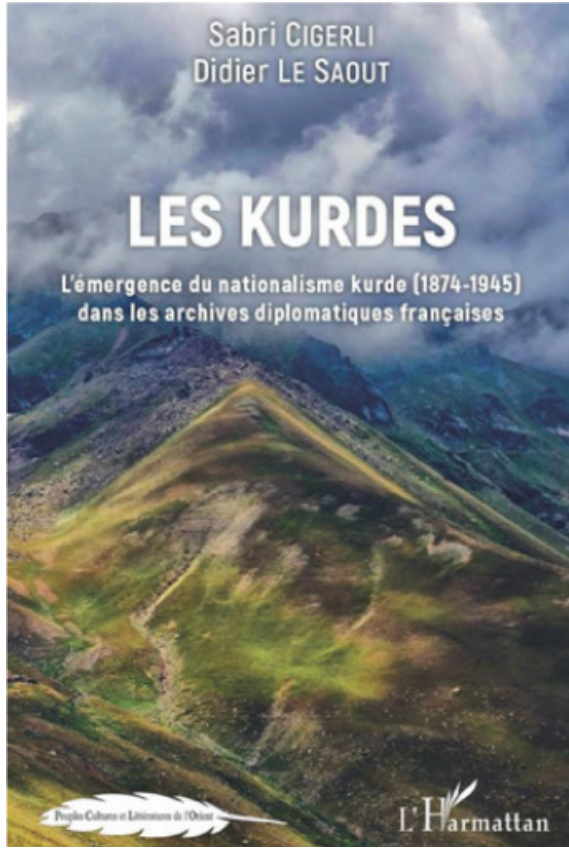
Arşiv Merkezi'nde, geri kalan birkaçının ise Paris'teki La Courneuve Arşivi'nde bulunduğu belirtilmektedir.

Kitapta yazarlar, belgelere geçmeden önce şimdiye kadar Kürt ve Kürdistan çalışmalarında arşiv belgelerinin kullanılmasına dair bir inceleme sunmaktadır. Ardından gelen sunum yazısı ise belgeleri tarihsel bağlamına oturtma amacı gütmektedir. Bölge ve Kürdistan tarihi için hayati sayılabilecek yıllarda, Fransa gibi, Britanya ile beraber imparatorlukların yıkılma sürecinde ve sonrasında, bölgede kurulan yeni düzende merkezi rol oynayan bir gücün bürokrasisi tarafından kaleme alınıp muhafaza edilen belgeler oldukça önemlidir. Bu belgeler, Kürtlerin

özgürlük mücadelesine dair geniş bir perspektif sunmaktadır. Fransa'nın Osmanlı ile yakın ilişkileri ve sonrasında Suriye'deki manda yönetimi düşünülürse, belgelerin görüş alanı, kurulan ulus devletlerin sınırlarını aşan, yer yer Kürdistan'ın İran ve Irak parçalarını da kapsayan bir mahiyettedir.

Kürtler için siyasi ve askeri örgütlenme girişimleri ve isyanlarla dolu bu dönemin Fransa diplomatik arşivlerine yansımalarında takip edilebilecek önemli hususlarından biri, beklenene göre, Kürtlerin diplomasi çabalarıdır. Başka bir açıdan bakıldığında ise Fransa nezdinde bu diplomatik çabaların ne kadar dikkate alındığı, ne kadar karşılık bulabildiği ya da bölgede kurulan ulus devletlerin

* Sabri Ciğerli ve Didier Le Saout, *Les Kurdes: L'émergence du nationalisme kurde (1874-1945) dans les archives diplomatiques françaises*, Paris: Editions L'Harmattan, 2019.

ambargo, sansür ve manipülasyonlarından ne kadar sıyrılabildiği gibi noktalar da belli bir kronolojide izlenebilir. Fakat yazarların da dikkat çektiği üzere, söz konusu çalışmanın Fransa arşivlerinden belirli belgelerle sınırlı olduğu ve Osmanlı, Türkiye, Britanya, Rusya ve İran arşivlerinden belgeler eşliğinde daha ciddi araştırmalara olanak vereceği göz önünde tutulmalıdır.

Yirminci yüzyıla gelmeden önce kaleme alınmış belgelerde Diyarbakır, Mardin ve Malatya gibi yerlerden konsolosluk görevlilerinin misyonerlik faaliyetleri ve Hristiyanların sorunlarına dair kaleme aldığı belgeler ağırlık gösteriyor.

Dikkat çeken belgeler arasında 1894 tarihli ve Diyarbakır'da yaşanan kolera salgınına dair iki yazışma mevcuttur. Yine bu döneme dair ilginç iki belge Osmanlı'da köle ticaretinden bahseden belgelerdir. Bu çalışmadan, 1899'dan 1913'e kadarki dönemde Hamidiye Alayları'na dair çeşitli belgelerin arşivde mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca 1908 tarihli birçok belgeden Fransızların Dersim ayaklanmalarını ve merkezin müdahalesini yakından izlediği anlaşılmaktadır. Bundan sonra gelen belgelerin kahir ekseriyeti, I. Dünya Savaşı ve sonrasında Kürtlerin bağımsızlık girişimleri, Paris ve Londra konferanslarında Kürtlerin temsiliyeti ve Şeyh Sa-

id'den Barzanilere kadar, yaşanan isyanlar üzerine odaklanmaktadır. 1934 yılına ait bir belge, İskan Kanunu ile getirilen Türkçe konuşma zorunluluğuna özellikle dikkat çekmektedir.

Yazarların, genel olarak arşivlerde, özellikle de Fransa arşivlerinde Kürt tarihi üzerine çalışmak isteyen araştırmacılar için arşivlere erişim ile belge seçimi ve kullanımına dair tecrübelerini de paylaşmaları faydalı olurdu. 1915 tarihli hiçbir belgenin kitapta bulunmamasının nedeni, örneğin, okuyucuların aklını kurcalayacaktır. Arşivlerin ve belgelerin seçiminde nasıl bir yol ve yöntem izlendiği, karşılaşılan ve çalışmanın kapsamına uyan her belgenin kitaba dahil edilip edilmediğine dair bilgilerin bulunması okuyucu ve araştırmacıların işini daha da kolaylaştırabilirdi.

Her belgenin başında içeriğine dair fikir veren başlıkları ve çoğu gün, ay ve yıl şeklindeki tarihlendirmeleriyle, bu çalışma neredeyse bir katalog işlevi görmektedir. Sayıları fazla olmamakla beraber içlerinde tarihlendirilmemiş belgeler de bulunmaktadır. Yazarların giriş notunda da belirttiği üzere belgeler kitap için yeniden yazılırken muhtevalarına dökülmemiş, yer ve kişi adları orijinal belgelerde yazıldığı halleriyle aktarılmış ve böylece bariz gramer ve imla hataları dahi korunmuştur. Kitap bu haliyle arşivlere erişimi olmayan araştırmacılara ve okuyuculara belgeleri olduğu gibi aktarma kolaylığı sağlamaktadır. ✓